

PAPER DETAILS

TITLE: AZERBAYCAN`DA GELIR DAGILIMI

AUTHORS: Aygün MUSAYEVA

PAGES: 393-432

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9665>

AZERBAIJAN'DA GELİR DAĞILIMI

Aygün MUSAYEVA*

ÖZET

Gelir; bir ülkenin sınırları içerisinde bir yılda gerçekleştirilen nihai mal üretimi karşılığında üretim faktörlerine yapılan ödemeler toplamına denir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin kişi ve toplum üzerindeki etkileri değişiklik gösterebilmektedir. Ülkeden ülkeye gelir dağılımları farklılık gösterse bile eşit ve adaletli bir gelir dağılımı bulmak imkânsızdır. Gelir dağılımı ekonomik bir olgu olmakla birlikte, nüfus artışından ve dağılımından, toplumun sosyo-kültürel yapısından, toplumdaki eşitlik ve adalet kavramlarına olan yaklaşımdan etkilenmektedir. Azerbaycan'da gelir dağılımı eşitsizliğinin değerlendirilmesi, araştırmacıların nispeten daha az ilgilendiği alanlardan birisini oluşturmuştur. Genel olarak, farklı araştırmacılar tarafından çeşitli hesaplamalar yapılmış olsa da ayrıntılı araştırmalar yapılmamıştır. Bu çalışmada Bağımsızlık sonrası dönemde Azerbaycan'da yaşanan ekonomik gelişmeler ve gelir dağılımı sorunu incelenmektedir.

* Arş. Gör., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Kibernetika Enstitüsü, e-posta: aygun.musayeva@gmail.com

INCOME DISTRIBUTION

The total of payments for consumer goods production in a year is called income. The impact of inequality on individuals and societies may change from one society to another and fair income distribution is an economic factor, but it gets affected by the socio-cultural structure of the society. Different notions of equality and justice in income distribution in Azerbaijan are the subject. Different researchers have conducted detailed studies have been made on the issue of income distribution in the independence era are studied.

Key Words: *Income, inequality, distribution*

Azerbaycan'da gelir dağılımı eşitsizliğinin araştırmacıların yeterli ilgisini çekmediği görülmüştür. Genel olarak, farklı hesaplamalar yapılmış olsa da ayrıntılı araştırmalar yapılmamıştır.

Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan'daki eşitsizlik konusuna değinilmemiş, yetkililer ve uzmanlar tarafından yapılamamıştır. Bu konuların Sovyetler Birliği oluşturan ülkelerin gelir dağılımı düzeyinde yapılmamıştır. Bu

bilgilere dayanarak bu konularda araştırmalar yapmışlar ve aslında durumun ilan edildiği gibi tatmin edici düzeyde olmadığını belirlemişlerdir. Sovyetler Birliğinde, eşitsizlikle ilgili durumun Fransa veya ABD'deki eşitsizlikle aynı olduğunu göstermişler¹, ayrıca Sosyalist blokta yer alan ülkelerde de eşitsizlik durumunun aynı olmadığını ortaya koymuşlardır.²

Gelir; bir ekonomide üretim öğelerinin, ulusal ürünün oluşumuna katkıda bulunmalarının sonucunda bir yıl içerisinde elde ettikleri parasal değerlerin toplamıdır. Bir ülkede gelir dağılımı denildiğinde anlaşılması gereken, ekonomide belirli bir sürede yaratılan gelirin ekonomideki karar birimleri tarafından ne ölçüde dağıtıldığıdır. Ülkeden ülkeye gelir dağılımları farklılık gösterse bile eşit ve adaletli bir gelir dağılımı çizelgesi bulmak imkânsızdır. Gelir dağılımı ekonomik bir olgu olmakla birlikte, nüfus artışından ve dağılımından, toplumun sosyo-kültürel yapısından, toplumdaki eşitlik ve adalet kavramlarına olan yaklaşımdan etkilenmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin sebepleri olarak; çalışma yoğunluğundaki farklılıklar, çeşitli rizikoları kabullenebilmek, işin özelliği dolayısıyla ücretlerin farklılaşması, eğitim sistemi ve tarzı, bireyin iş tecrübesi, aileden gelen servetin çözülmesi, piyasada değişen koşullardaki rekabet, bölgelere göre değişen gelişmişlik düzeyi, şans sayılabilir.³

1. DÜNYA'DA GELİR DAĞILIMI

Birleşmiş Milletler 2006 yılı İnsani Gelişme Raporu ile dünya üzerindeki gelir dağılımı adaletsizliği ortaya konulmuştur.⁴ Rapora göre en fakir yüzde 20'lik kesim dünya gelirinin yalnızca yüzde 1,5'ini almaktadır. Bunun yanı sıra en fakir yüzde 40'lık dilim toplam gelirin

¹ Rınok truda i sosialnaya politika v Sentralnoy i Vostočnoy Evrope. İKS, "DİS", Moskva, 1997.

² Atkinson A., Micklewright J., Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of Income, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

³ Banu Karaman, Melih Özçalık, "Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü," Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Yıl:2007, Cilt:14, Sayı 1, s. 26-28.

⁴ UNDP, Human Development Report, <<http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf>>, 26.12.2006.

yalnızca yüzde 5'ini almak kişiden 9'u dünya gelir dağılımı karşın Sahra Altı(Sub-Sahara) 1'i en fakir yüzde 20'lik kesim ortalama Dünya geliri olan 5000 doların en zengin ilk 500 kişisine 100 milyar \$'ı aşmamakla birlikte 1 milyar doları aşmayan 1 milyar kişinin yıllık geliri t

Gelişmekte olan ülkelere yoksulluğu aynı oranda azaltmak daha fazla zamana ihtiyaç duyan olan büyüme açısından ön plana bulunmaktadır. Ülke içi gelir dağılımı eşitsizliğini göstermektedir. Eşitsizliğin azaltılması için ülkelerde göze çarpan ortak gelir dağılımının zirvesinde gelirlerin toplanmasıdır.⁶

Küresel gelir eşitsizliği ile bölgeler arasındaki gelir farklılıkları ölçülmüştür. Küresel gelir eşitsizliği Hasıla (GSMH) esas alınarak gelir sahibi ülkeler olarak tasnif edilmiştir. Kişi başına 785 dolar ve daha fazla gelir grubunda yer alan bu ülkelerin 56.2 idi. Bu ülkelerin dünya gelirine karşılık dünya nüfusunun yüzde 15'ini oluşturmaktadır. Ülkelerinin dünya gelirindeki payı düşük gelir grubu ülkeleri ise gelir sahibi iken, yüksek gelir grubunda yer alan yıllık gelire sahipti. Dünya gelir dağılımı devam etmektedir: Yüksek gelir

⁵ Karaman, Özçalık, A.e., s. 25-30.

⁶ Kemal Derviş, "Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı", http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuplari/kuresellesme_buyume_gelir_dagilimi

15.6, gelirden aldıkları pay ise 80.7'dir. Dünya nüfusunun yüzde 85'i ise dünya gelirinin yüzde 19'unu elde etmektedir.⁷

Küresel gelir eşitsizliği, Gini katsayısı⁸ yanında en alt ve en üst gelir dilimleri arasındaki eşitsizlik açısından da ele alınabilir. Gini katsayısı nüfusun tümü için bir gelir eşitsizliği ortalaması verirken, dilimler arası karşılaştırma yöntemi, alt ve üst dilimler arasındaki farkı ve gelir uçurumun boyutunu gösterir. Gini katsayısı ortalama gelirden her iki yönde de uzakta olan gelirler arasındaki transferlere daha az duyarlı olduğu için Gini katsayısı ile tam olarak gözükmeyen eşitsizlikler alt/üst dilimler arasındaki fark ile görülebilir. En yoksul ve en zengin yüzde 20'lik dilimler arasında, Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerindeki 4 kat civarında bir fark görülürken, İngiltere'de 7.2, Avustralya'da 7, ABD'de 8.5 kat fark vardır. Refah devleti uygulamalarının güçlü olduğu Kıta Avrupası ülkelerinde zengin-yoksul makası (en alt-en üst) daralırken, neo-liberal iktisat politikaların etkili olduğu Anglo-Saxon ülkelerinde bu fark artmaktadır. Zengin-yoksul farkı Türkiye'de 8.1, yeni liberal politikaların yaygın bir uygulama alanı bulduğu ülkelere olan Arjantin'de 18.2 kat ve Brezilya'da 32 kata

⁷ Aziz Çelik, "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım," Çalışma ve Toplum, 2004/3, s. 53-91.

⁸ Gelir dağılımının tespitinde en çok kullanılan indeks olan Gini katsayısı, genellikle 1 ile 0 arasında bir değer alır ve Lorenz eğrisinden elde edilir. Negatif gelirin söz konusu olduğu durumlarda katsayı 1'den büyük olabilmektedir. Katsayının 0'a eşit olması, gelir dağılımının bütün haneler veya bireyler arasında eşit dağıldığı anlamına gelir. 1'e eşit olması, gelir dağılımının son derece adaletsiz dağılması anlamına gelir. Yani, ekonomide üretilen bütün gelire bir kişi sahip iken, diğer bireylerin hiç gelir yoktur. Hiçbir zaman 0 veya 1 değerini elde etmek mümkün değildir ancak, gerçek hayata elde edilen veriler ile hesaplanan Gini katsayısının 0 veya 1'e yakınlık derecesi, ilgili ekonomideki gelir dağılımı hakkında ipuçları verebilmektedir. Bir ülke için 0.2 ile 0.4 arası bir değer elde etmek normal olarak kabul edilir. En uygun Gini katsayısı diye bir ifade olmadığı için gelir eşitsizliği açısından Gini katsayısı normatiftir. Gini katsayısını çeşitli şekillerde yorumlamak mümkündür. Örneğin evrenin bütün ülke nüfusu olması durumunda, tesadüfen seçilen iki kişinin beklenen gelirleri arasındaki fark Gini olarak yorumlanabilir. Bu durumda, örneğin Gini katsayısı 0.6 ve kişi başına düşen ortalama gelir 1 milyar ise, tesadüfen seçilen iki kişinin gelirleri arasındaki farkın 600 milyon olması beklenir ($1 \text{ Milyar} * \% 60 = 600 \text{ Milyon}$). Gini indeksinin diğer yöntemlere tercih edilmesinin iki nedeni vardır. Birincisi, Gini indeksini hesaplamak için bütün değerlerin pozitif olması gerekmez. İkincisi, Gini indeksi teorik temellere dayanır (Ramazan Sarı, "Bolu İl gelişme Planı, Gelir Dağılımı ve İstihdam," Bolu, 2003, s. 57).

kadar ulaşmaktadır. Araştır grupları arasında gelir farkı

Ülkeler arasındaki gelir özellikle 1980'li yıllardan gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında da görünmemekte, açılma, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin yıkıcı güçlerin etkisine maruz

Bir ülkedeki gelir dağılımı kadar kırılgan olduğuyla ülkelerde sıkça meydana gelen değişiklikleriyle ilişkilendirilmeli, paylaşımı devletin uyguladığı politikalarla sağlanmaktadır. Yani devlet vergi, bütçe, harcama ve pa Gelir dağılımı adaletsizliği b ortaya koyduğu yeniden ekonomiye karışması hatta artmıştır. Bu durum piyasa sonuçlara yol açmıştır.¹¹

Son 30 yıl dikkate alınacak alan % 20'lik kesimin payı düşük payı alan % 20'lik n Dünyada yoksullaşma oranları gelirle yaşayanlar 1987'de % 61' yaşayanlar ise 1987'de % 61' Güney Sahra Afrikası, Doğu Günde 2 \$'ın altında yaşayan deyişle dünyadaki yoksullar 20 ülkelerinde yaşamaktadır yoksullukla mücadelede ka

⁹ Çelik, A.e., s. 53-91.

¹⁰ Ayşe Çelikel Danışoğlu, "Küreselleşme ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü" İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

¹¹ Karaman, Özçalık, A.e., s. 25-30.

40'ın üzerindeki az gelişmiş ülkede yaşayan 400 milyon kişide negatif ya da sıfıra yakın kişi başına gelir artışı kaydedilmiştir. İlerlemelere rağmen mutlak yoksulluğun arttığı görülmektedir. Dünya Bankasının "milyenüm kalkınma hedefleri"ne göre düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayan insan sayısının 1990'daki % 28.3 oranından, 2015'de % 14.2'ye düşürülmesi amaçlanmıştır.¹²

Çeşitli araştırmacılar, Örneğin Milanović, tarafından dünyanın zengin ve yoksulları arasındaki eşitsizlik analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- 1993 yılında en yoksul % 10'luk grup, en zengin % 10'luk grubun gelirlerinin toplam % 1.6'sına sahip olmuştur.
- Dünyanın en zengin % 1'lik grubu, % 57 en fakir grup kadar gelir elde etmiştir.
- ABD'de % 10 en zengin grup (Yaklaşık 25 milyon kişi) dünyadaki % 43 fakir grubun gelirinden daha çok gelire sahiptir.
- Dünya nüfusunun % 25'lik grubu bütün gelirlerin % 25'ini elde etmektedir.¹³

Ülkelerin ekonomik büyüme seviyeleri birbirinden farklı olduğundan yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin temel belirleyicileri; büyük miktarlardaki çıktı düşüşleri sonucunda istihdam ve gelirler düzeyindeki düşüşler ile devletin temel kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi ve sosyal koruma sisteminin etkinleştirilmesindeki istekliliği ve bunu gerçekleştirebilme gücündeki farklılık olmuştur.¹⁴

2. SOVYET DÖNEMİ SÜRECİNDE GELİR DAĞILIMI

Geçişin ilk aşamalarında reform deneyimleri ve sonuçları, Başlangıç şartlarındaki farklılıkların sürecinin uzunluğu, piyasa konusundaki geçmiş deneyimler, coğrafya, doğal kaynaklar ve kültürel geleneklerle ilgilidir. Piyasa ekonomisine geçiş süreci şöyle ifade edilebilir: Sanayi ve beşeri sermayede yüksek söz konusudur. Yatırımlar ekonomisini düzenleyen yapıyı Sistemi ortadan kalktıktan sonra sağlamak güçleşmiştir.¹⁵

Artan gelir dağılımı etkilemenin yanında büyüme düşürmektedir. Genel olarak ülkeler, yoksulluğu azaltma Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler başlangıcında dünyada gelir düzeyde olduğu ülkeleri ülkelerdeki gelir dağılımı gruplarına göre farklılık ülkelerinde gelir dağılımında Bu ülkelerde 1987 -1998 dönemi 0.33' e yükselmiştir. Macaristan 1987' de 0,21 ve 0,19 iken bu için 0.25 ve 0.24 değerini almış Topluluğu ülkelerinde gelir düzeydedir. Bu ülkeler :

¹² Danişoğlu, A.e., s. 215-235.

¹³ Milanovic, Branco, "True world income distribution 1988 and 1993: First Calculations based on Household surveys alone," Economic Journal, Vol.112 (476), 51-92.

¹⁴ Danişoğlu, A.e., s. 215-235.

¹⁵ Adem Kalça, "Geçiş Ekonomilerinin

¹⁶ Derviş, A.e.

döneminde 0,28' den 0,46' ya yükselmiştir. Aynı dönemde Gini katsayısı Rusya için iki misli artarak 0,26' dan 0,47' ye, Ermenistan için ise yaklaşık üç misli artarak 0,27' den 0,61' e yükselmiştir.¹⁷

Sosyalist sistemden liberal sisteme geçmeye uğraşan ve “geçiş ekonomileri” olarak adlandırılan ülkelerde, piyasa mekanizmasına adapte olmak üzere bir takım uygulamalara gidilmiş, bu çerçevede öncelikle, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması amacıyla başta fiyatlar olmak üzere bütün ekonomik faaliyetler serbest bırakılmış, Kamu İktisadi Teşebbüsleri özelleştirilerek devletin iktisadi faaliyetlerden çekilmesini hedeflenmişti. Bir taraftan gerekli alt yapı oluşturulmadan sosyalist planlı ekonomiden piyasa mekanizmasına geçme çabaları, diğer taraftan da ihtiyaç duyulan finansmanın temini için başlatılan özelleştirme, ülkenin en önemli kaynağı olan tarım ve hayvancılık sektörünün ağır bir darbe almasına neden olmuştur.¹⁸

Kolektif ekonomilerin dönüşümü, geleneksel merkezi planlama kurumları işlerliğini yitirirken bunların yerini kapitalist kurumların alması biçiminde gelişen tarihsel bir süreçtir. Bu süreç 1989 -1991 yılları arasında, Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğunda yer alan ülkelerde politik yönetimlerin el değiştirmesiyle birlikte hız kazanmıştır. Kamu mülkiyetine dayalı merkezi planlama sistemini kaldırarak özel mülkiyete dayalı piyasa ekonomisine geçilmesi yönünde politik kararlılığa sahip yönetimlerin aynı dönemde iktidara gelmesi ve piyasa düzenine geçmeye yönelik kapsamlı reform programlarının uygulanmaya konması bu ülkelerin ortak özelliğini oluşturmuş ve genel olarak “Geçiş ekonomileri” olarak adlandırılmışlardır.¹⁹

Çeşitli araştırmalarda geçiş sürecinde eşitsizliklerin arttığı ortaya konulmuştur.²⁰ Bu konudaki literatüre göz atıldığında, geçiş sürecinde

¹⁷ Demirbugan, M. Alper, “Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Temel Eğilimler,” Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 20, Nisan 2006, Sayı:1, s. 39-50.

¹⁸ Mehmet Yüce, “Kırgızistan’ın Gelir Dağılımına Genel Bir Bakış,” İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Yıl, 2003, Cilt 5, Sayı 1, Sıra 1, No: 40.

¹⁹ Demirbugan, A.e., s. 39-50.

²⁰ Branko Milanovic, “Why we all do care about inequality (but are loath to admit it)”.

eşitsizliğin artmasına yol gruplaştırılabilir:

- Üretimde meydana azalması,
- Ortaya çıkan silahlı
- Bilgi, beceri ve yeter
- Devletin sosyal güv
- Enflasyon ve fiyatla

Yoksulluk ile gelir e konusudur. Özellikle yok ölçüldüğünde bu ilişki öne olsa dahi önemli gelir eşitsiz ve gelir eşitsizliği insani s etkilemek suretiyle ekonm Sovyet döneminde gelir dağ eşit olduğu düşüncesi h yüksekliğine hem de daha Geçiş Ekonomilerinde piya reformların üretimde ani bir Geçiş sürecinde başlıca eko merkezi planlama dönemi görülmüştür. İstihdam seviy adaletsizliğinin arttığı5 ve g okula kayıt olma oranları gilyoksulluk oranları artmıştı kaynak dağılımının yenide reformların olumlu etkileri firmalarının devreye girmesi yılı resmi kayıtlarına göre R 70’den daha fazlasını öz başlanmasından itibaren 1997 Özel sektörün payının bu

²¹ Güngör Turan, “Piyasa Ekonomisi Kamu-İş, Cilt 9,Sayı 2-2007, s. 12

değil, devlet işletmelerinin özelleştirilmesidir. Ancak, 1999 yılı itibarıyla çok az ülke kendi geçiş üretim seviyelerini aşmıştır. Oysa ki çoğu gelişmekte olan ülkelerin aksine Geçiş Ülkeleri piyasa ekonomisine geçiş sürecine girmeden önce daha gelişmiş sosyal yapıya sahiptiler.²²

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'de, Kolhozlar da dahil İşgücünün % 96'dan fazlası devlet sektöründe istihdam ediliyordu. Dolayısıyla, hemen bütün gelir, ya transferler ya da ücretler yoluyla devlet eliyle dağıtılmıştır.²³

Sovyet dönemi gelir eşitsizliğinin genel nitelikleri şunlardır:²⁴

- Vergileme gelir dağılımı üzerine hemen hiç etkide bulunmamıştır. Kişisel gelir vergisi çok düşük, maaşlar üzerinden alınan vergiler ise nispeten yüksek ve genelde tamamen işveren tarafından ödenmiştir.
- Gelir dağılımı piyasa ekonomilerine göre daha eşittir. Genel bir eşitsizlik ölçüsü olarak kullanılan Gini katsayısı, Sovyetler ile orta ve doğu Avrupa ülkelerinde 0.23 ile 0.26 arasında sıralanmıştır.²⁵ Gini katsayıları piyasa ekonomisine sahip gelişmiş kuzey ülkelerinin biraz üzerinde; ancak 0.33 olan OECD ülkeleri ortalamasının altındadır.²⁶
- Kişi başına sosyal transferler eşit dağıtılmıştır. Oysa, pek çok piyasa ekonomisinde bu eşitlik sağlanamamıştır.
- Ücretler piyasa ekonomilerine göre daha eşit dağıtılmıştır. Geçiş ekonomileri reform sürecine gelir eşitsizliği konusunda birbirinden çok farklı başlangıç koşulları ile girmişlerdir.

²² Adem Kalça, "Geçiş Ekonomilerinde Yolsuzluk," A.e.

²³ Yoon S., Shimizu M., Gedik G., Falkingham J., Pomfret R., "Initial Conditions at the Start of Transition", Central Asia 2010: Prospects for Human Development içinde, Regional Bureau for Europe and the CIS, UNDP, 1999, s. 14-21.

²⁴ Milanović Branko, Income, Inequality, and Poverty during Transition from Planned to Market Economy, World Bank, Washington D.C. 1998, s. 14-19.

²⁵ Turan, A.e., s. 121-135.

²⁶ Güngör Turan'a göre; "Sovyet dönemi eşitsizlik düzeylerini belirlemek oldukça güçtür. Çünkü bu ülkeler esas olarak nüfusun farklı kesimlerindeki yaşam koşullarında basit sayısal ölçümlerle elde edilemeyecek keskin niteliksel farklılıkların bulunduğu parasal olmayan ekonomilerdir" Bkz.: Turan, A.e., s. 121-135.

Mevcut verilerin gösterilmesine rağmen konusundaki ideolojik olarak tam olarak yansıtmamaktadır.

Atkinson-Micklewright eşitsizliğine ilişkin bir fil dayandırıldığına ve sınırlı s onların ailelerini kapsadığı sonuçlarına göre; 15 Sovyet c şöyledir: Ukrayna 0.23, Bel Letonya 0.27, Rusya 0.27, I 0.28, Gürcistan 0.29, Estonya Tacikistan 0.30, Azerbaycan katsayısı 0.28 olarak tahm eşitsizliğinin en düşük old Ermenistan'dır. Gelir eşitsiz Orta Asya'sının yoksul c Tacikistan ve Kafkas ülkesi c

Geçiş Ekonomilerinde sahiplerinin kayıtdışı istihd Çalışanlar eski durumlarına gerçekleştiren kayıtdışı mü dolayısıyla gelir dağılımını Sosyalist Ülkelerin Piyas dağılımlarının eski durumla mümkündür.²⁸

Geçiş ekonomilerinde olarak gelir eşitsizliğinde ö reform süreci başlamadan ö hem gelişen ülkeler hem de eşitti. Ancak, Geçiş dönemin ve pek çok ülkede Gini I

²⁷ Turan, A.e., s. 121-135.

²⁸ Adem Kalça, Bayram Güngör, "Geçiş Boyutları ve Sonuçları".

dağılımının en bozuk olduğu gelişmekte olan ülkeler düzeyine yükselmiştir. Örneğin, 1996 yılının sonunda, Rusya Federasyonunda gelir eşitsizliği Meksika, Kolombiya, Malezya gibi gelişmekte olan ülkeler düzeyine çıkmıştır.²⁹

Geçiş süreci, bütün bölge ülkelerinde gelir eşitsizliğini arttırmıştır. Ancak bölge ülkeleri arasında Geçiş sürecinin gelir eşitsizliği üzerine etkisi önemli derecede farklılık göstermiştir. Özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerinde gelir eşitsizliği orta-doğu Avrupa ve Baltık ülkelerine göre önemli ölçüde artmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinde ortalama Gini katsayısı yüzde yaklaşık yarım dilimin üzerinde artış göstermiştir. Oysa bu artış, Baltık devletleri dahil olmak üzere orta-doğu Avrupa'da çeyrek dilimin altında kalmıştır. 1990'lı yılların sonunda, doğu Avrupa'da ortalama Gini katsayısı hemen hemen OECD ülkeleri değerinde; Baltık devletlerinde bir dereceye kadar üzerinde; orta Avrupa'da ise hala altındadır. Aksine, BDT ülkelerinin büyük çoğunluğunda ortalama Gini katsayısı OECD ortalamasının oldukça üzerinde gerçekleşmiştir.³⁰

Geçiş sürecine girerken ekonomilerin içinde bulundukları şartlar bölgeler arasında heterojen bir nitelik taşımaktadır. Bu farklılıkların nedenleri, merkezi planlama sistemini uygulama sürecinin uzunluğu, piyasa ekonomisi ve reformlar konusunda önceki deneyimler ve piyasa ekonomilerini uygulayan ekonomilere olan yakınlık derecesi (özellikle Avrupa Birliği'ne üye ülkelere yakın olanlar daha başarılı), borç miktarı, ekonomik yapılar, coğrafya (denizlere kıyısı olup olmama durumu), kaynak donanımı, çevresel bozulma ve tarihi ve kültürel geleneklerle ilgilidir. Geçiş ekonomilerinin başlangıç özellikleri şöyle ifade edilebilir;

- Merkezi planlı ekonomiler endüstri tercihlerine sahiptirler,
- Karşılaştırmalı üstünlüklere yer vermezler,
- Hizmetler sektörü ihmal edilmiştir,
- Fiziksel ve beşeri sermayede yüksek yatırımlar söz konusudur,

- Piyasa talebi dikkate alınmaz,
- Tasarruf tahsisi için bütçe baskısı vardır,
- Piyasa ekonomisini destekleyen kurumlar yetersizdir,
- Ekonomik etkinlikte suni iç bağımlılık vardır,
- Aşırı savunma ve serbest ticaret politikası.

Geçiş döneminde gelir dağılımı şu şekilde sıralanabilir:³²

- Emek piyasalarında ücret düşüşlerinden kaynaklanan gelir artışlarına izin vermemiştir.
- Gelir farklılıklarında eğitim düzeyi yüksek olanlar kullanma yeteneğinin farkındadır.
- Formel emek piyasasında kendine istihdam bulamayanlar sektörde yaygın olarak çalışmamıştır.
- Devletin işlevindeki değişiklikler gelir dağıtımındaki değişiklikleri etkilemiştir (ikincil gelir kaynaklarındaki harcamalarındaki değişiklikler toplamadaki beceri gerektiren durum devletin dikkatinden ortadan kaldırmış ve gelir dağıtımındaki başarıları etkilemiştir).
- Yeniden yapılanma süreci işletmeleri ve büyük şirketleri etkilemiştir.

²⁹ Turan, A.e., s. 121-135.

³⁰ Turan, A.e., s. 121-135

³¹ Bayram Güngör, "Post-Komünist Cumhuriyetlerinde Ekonomik Kalkınma", s. 1-10.

³² Güngör Turan, "Sovyet Sonrası Ortadoğu", Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 1-10.

almaya çalışan monopolist bir “oligarşik” kapitalist sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Reformların yetersizliği ve yetersiz piyasa düzenlemeleri zenginlerin lehine gayri ahlaki uygulamaları teşvik etmiştir.

- Makroekonomik yapıyı istikrara kavuşturmada ve enflasyonu kontrol altına almadaki başarısızlık gelir eşitsizliğini yükseltmiştir. Yüksek oranlı enflasyon, herhangi bir nominal ücret kesintisi olmadan, göreceli ücretlerde büyük bir değişime ve asgari ücretle nakdi sosyal yardımların önemli derecede değer kaybetmesine yol açmıştır.

3. SOVYET DÖNEMİ ASGARİ SOSYAL TÜKETİM SEPETİ KONSEPTİ VE PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE YOKSULLUK

Sosyalist dönemin politik ve sosyal eşitliğine inanan topluluklarında yoksulluk sınırlı bir fenomen olarak algılanmıştır. Yoksul aileler bulunmasına rağmen, yoksulluk kavramı Sovyet sisteminde resmen yer almamıştır. Yoksulluğu belirlemek için bir “asgari geçim” kavramı kullanılmamıştır. Bunun yerine bir komün toplum için sosyal olarak kabul edilebilir asgari koşulları yansıtan “asgari sosyal tüketim sepeti” konsepti kullanılmıştır. Geçiş öncesi, özellikle eski Sovyet ülkelerinde sosyalist bloka dahil orta-doğu Avrupa ülkelerine göre, yoksulluk düzeyleri 1980’li yılların başlarından itibaren yükselmeye başlamıştır. Geçiş dönemi öncesi bozulan ekonomik yapı ve ideolojik dürtülerle uygulanan tam istihdam politikaları aşırı gizli işsizliği beslemiş; ekonomik sıkıntılar, dış borçların geriye ödenememesi ve hatalı yönetimlerin sonucu 1980’li yılların başından itibaren girilen bir kriz döneminin kaçınılmaz sonucu olarak yoksulluk bölge ülkelerinde gittikçe artmaya başlamıştır.³³

Sovyet dönemi yoksulluk düzeyini inceleyen çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Atkinson-Micklewright tarafından gerçekleştirilen çalışmada; bütün Sovyetler boyunca 1989 yılında, 31 milyon insanın ya da nüfusun yüzde 11’inin yoksul olduğu tahmin edilmiştir. Araştırma,

³³ Turan, A.e., s. 121-135.

ulusal “yoksulluk sınırı”nın alınması suretiyle ve Aile gerçekleştirilmiştir. Bu Araştırma 75 rubleden az gelir düzeyinde 1.9, Litvanya’da 2.3, Letonya’da 6.0, Ukrayna’da 6.0, Moldova’da 14.3, Azerbaycan’da 33.6 olarak

Geçiş sürecinde yoksulluk Dünya Bankası tarafından geçiş döneminde seçilmiş anket düzeyi ve yoksullaşma belirlenmeye çalışılmıştır. Çeşitli günlük kişi başına 2.15 dolarlık ülkelerdeki yoksulluk eğilimi 4.30 dolar şeklinde iki farklı

Bu çalışmalara göre; dağılımından sonra bütün üzerinde gelire sahip ülkelerin eşitliğine göre; bugünkü BDT’de sosyalist orta-doğu Avrupa 1988 yılında toplam bölge nüfusu yükselmiştir. 1988 yılında 119.2 milyona yükselmiştir.³⁴

Piyasa ekonomisinde yoksulluğu ekonomiye kurumsal ve zenginlik ülkelerde gerekli mekanizmaları yaratılan gelirin bölüşümüne çok zengin fakir ise çok fakir Gözle görünen bu durumu,

³⁴ Turan, A.e., s. 148-149.

³⁵ World Bank, Making Transition Work: Growth, Poverty and Inequality, s. 5.

³⁶ Turan, A.e., s. 121-135.

³⁷ Turan, A.e., s. 121-135.

net olarak ortaya koymak mümkün değildir. Bilindiği gibi, piyasa ekonomisi kendi haline bırakıldığı zaman adil olmayan bir gelir ve servet dağılımı oluşmaktadır. Toplumsal huzursuzluğun kaynağı olabilecek gelir dağılımındaki adaletsizlik, günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin çözmeleri gereken temel sorunlardan biridir.³⁸

1995-96 yıllarından itibaren özellikle orta-doğu Avrupa'da çıktı düzeylerinin yükselmesi istihdam ve gelir artışı olarak etkisini yavaş yavaş göstermeye başlayarak yoksulluk düzeylerine yansımıştır. 1990'lı yılların sonunda, orta Avrupa ülkelerinde yoksulluk önemli ölçüde, doğu Avrupa ülkelerinde ise görece olarak gerilemiştir. Güney Avrupa ve BDT ülkelerinde ise çıktı düzeylerinin düşük kalması nedeniyle bunun istihdam ve gelirlere yansımaları benzer şekilde gerçekleşmediğinden, yoksulluk şiddetini arttırarak özellikle güney Avrupa, Kafkas ve Orta Asya ülkelerinde etkili olmaya devam etmiştir. 1990'ların sonunda, BDT ülkelerinde yoksul sayısı 150 milyon olarak tahmin edilmiştir.³⁹ Bunun yaklaşık 47.5 milyonunun ise mutlak yoksul; diğer bir ifadeyle, muhtaç ya da aşırı yoksul olduğu belirlenmiştir.⁴⁰

Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilen ve Geçiş sonrası yoksulluk düzeylerini belirleyen en sağlıklı ve son çalışma özelliği taşıyan ikinci Araştırmada, yoksulluk düzeyleri bakımından bölge ülkeleri dört farklı gruba ayrılmıştır. AB'ye yeni üye sekiz ülke AB-8 grubunda⁴¹ yoksulluk; nüfusun yüzde 5'inden daha az düzeyde ve belirli spesifik alt gruplar üzerinde yoğunlaşmıştır. Güneydoğu Avrupa ülkeleri grubu,⁴² genel olarak nüfusun yüzde 5-20'si arasında gerçekleşen daha ılımlı bir yoksulluk düzeyine sahiptir. Diğer bir grup

olan BDT ülkeleri orta gelir düzeyinde gerçekleşmiştir.⁴⁴ A düzeyi grubu⁴⁵ ülkelerinde ülkelerde nüfusun yüzde belirlenmiştir.⁴⁶

Geçiş bölgesinde, 1. ortalamasından daha yüksek olduğunda hızlı çıktı artışları geçmiştir. Rusya çıktı artışlarını geçmiştir. yükseltmiştir. Rusya'da finansal kurunu yeniden düzenleyerek ihracatı ve büyümeyi tetikleyerek gaz fiyatlarındaki yükselmeleri ekonomisi, diğer bölge ülkeleri kamu gelirlerini azaltırken açıklarına sebep olmaktadır; çünkü iyi korunan kalanının aleyhine olacak şekilde avantaj sağlamasına imkan vermektedir. dağılımındaki mevcut durumu faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır.

Geçiş sürecinin başlangıcı yoksulluk bugüne kadar kaydetse de özellikle düşük etkiler bırakmaya devam etmektedir. çoğunluğunu çalışan yetişkin yetişkin yoksul ve çocuk yoksul yüzde 65-70 civarındadır. Y

³⁸ Mehmet Yüce, "Kırgızistan'ın Gelir Dağılımına Genel Bir Bakış," İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Yıl, 2003, Cilt 5, Sayı 1, Sıra 1, No: 40.

³⁹ Güngör Turan, A.g.m., s. 121-135.

⁴⁰ UNICE, Poverty in Eastern Europe and the CIS: Economic Survey of Europe 2004, s. 169.

⁴¹ Avrupa Birliği'ne yeni üye devletler Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya Mayıs 2004'te üyeliğe kabul edilmiştir.

⁴² Güneydoğu Avrupa ülkeleri Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Sırbistan-Karadağ, Makedonya, Romanya ve Kosova grubudur.

⁴³ BDT'nin orta gelir düzeyine sahip bulunmaktadır.

⁴⁴ Turan, A.e., s. 121-135.

⁴⁵ BDT'nin düşük gelir düzeyi ülkeleri Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, T

⁴⁶ World Bank, 2005, s. 2.

⁴⁷ Turan, A.g.m., s. 121-135.

⁴⁸ Adem Kalça, "Geçiş Ekonomilerinin

çocuklarıdır. Çalışan ailelerin baskın olduğu bu yoksulluk yapısı, çalışan ailelerin payında azalma olmasına karşın, geçmişte olduğundan farklı değildir. İşgücü dışındaki en büyük yoksul gruplar ise işsizler ve yaşlılardır.⁴⁹

Yapılan araştırmalar Post-sovyet ülkeleri arasında da eşitsizlik düzeyinin farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum aşağıdaki nedenlerle izah edilmektedir:⁵⁰

- İlk şartlar: Geçmiş Sovyet ülkelerinin eşitsizlik göstergelerine göre gruplandırılması onların iktisadi gelişme göstergelerine göre gruplaşmasına uygundur.
- Düzensiz iktisadi büyüme: Bu ülkelerde iktisadi büyüme farklı büyüklüklere ve yönere sahiptir. Bu durum eşitsizlik seviyesine doğrudan etki etmiştir.
- Halkın gelirleri içerisinde ücretlerin özel ağırlığı: Araştırmalar eşitsizlik göstergesi ve ücret gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki özel ağırlığı arasında olumsuz eğilimin olduğunu göstermektedir.
- Devlet Borçları: Devlet borcunun büyük olması borçların ödenmesine yönelik çabaları zorlaştırmakta ve bu durum hayat seviyesine etki etmektedir.
- Devlet Politikası: Bu durum kendisini kamu harcamalarının yapısında göstermektedir. Şöyle ki, halkın gelirinin artmadığı durumlarda bile, eğitim, sağlık vb. alanlara kamu harcamalarının artması, eşitsizliğin etkisinin azaltılmasına etki etmektedir.

Geçiş döneminde istihdam düzeyi ve ortalama gelirler yükseliyorsa, gelir dağılımı bozuk olsa bile yoksul nüfusun oranı düşük olacaktır. Düşük yoksulluk eğilimi ve gelişmiş yaşam standartları, görece olarak ılımlı gelir transferi ile yoksulluğun makul ölçülere çekilebileceği ve gerek duyulan transfer harcamalarının finansmanını

⁴⁹ Turan, A.e., s. 121-135.

⁵⁰ OECD, "Growing Unequal?: Income distribution and Poverty in OECD Countries," CD Multilingual Summaries, 2008.

sağlayacak ılımlı bir vergi politikasıyla yoksulluk yaygın ve orta düzeyde azaltılmasına yönelik transfer programları ve yoksul dışı kesimin dirlik ve refahını azaltıcı program finansal olarak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, refah gelir, istihdam ve çıktı büyüme oranının artışına, kamu harcamalarındaki artışa ve yoksulluğa yönelik çalışmalara göre önümüzdeki dönemde gerçekleştirilecek reformlar, hayati önemlidir. Ancak, sosyal refah durumunda tüm reform girişimleri bu konusudur.⁵¹

4. BAĞIMSIZLIK SONRASI GELİR DAĞILIMI

Bağımsızlık ilan edildiği anda sovyet ülkelerde olduğu gibi Dünya Bankasının 1997 yılında Gini oranının (Gini Katsayısı), gini oranının olduğu kaydedilmiştir. Aynı standartlara göre çok yüksek olduğu ortalaması için yüksek olduğu vurgulanmıştır(Gini Katsayısı) yaşlı ve gıdaya yapılan harcamaların teşkil etmiştir ve Gini Katsayısı uluslararası standartlardan y

Genel olarak Sovyetler Birliği açısından adaletli olarak ka

⁵¹ Güngör Turan, "Piyasa Ekonomisi ve Sosyal Adalet," Kamu-İş, Cilt 8, Sayı 1, 2008.

katsayısı ortalama bir hesapla 0.27 olarak belirlenmiştir.⁵² Farklı araştırmacıların hesaplamalarına göre ise 2000 yılında Gini Katsayısı 0.5'e kadar artmıştır.⁵³ 2002 yılı Birleşmiş Milletler verilerine göre Azerbaycan'da Gini Katsayısı 0.5'den yüksek,⁵⁴ Azerbaycan hükümeti verilerine göre ise 0.27 olarak gerçekleşmiştir.⁵⁵

Çeşitli araştırmacılar tarafından, çeşitli yıllar ve soysa-ekonomik bölgeler için gelir dağılımındaki eşitsizlik göstergeleri hesaplanmıştır. Bu araştırmaların sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir.

**Tablo 1 : 2006-2008 Yılı
Göre C**

	2006
Eğitim	86,4
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	67,2
İnşaat	198,
Madencilik	349,
Elektrik Enerjisi, Gaz ve Su üretimi ve dağıtımı	134,

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu
<http://www.azstat.org/>

Tablo 1'de görüldüğü gibi, gelirleri, devlet sektöründe çalışanlar, eğitimde 1,3 kat, inşaat, madencilik, yetenekli kadroların devlet sektöründe çalışmakta, sonuç olarak devlet sektöründe etkilemektedir.

⁵² Falkingham, J. Inequality and poverty in the CIS-7 countries 1989–2002. In S. Clinton and S. Sarosh (Eds.), The low income counties of the Commonwealth of Independent States (pp. 141–170). Washington, D.C.: The International Monetary Fund.2004.

⁵³ Nazim N. Habibov, Lida Fan, “Social assistance and the challenges of poverty and inequality in Azerbaijan, a low-income country in transition”, Journal of Sociology and Social Welfare, March, 2006.

⁵⁴ UNU-WIDER. World Income Inequality Database, Version 2.0a. United Nation University - World Institute for Development Economics Research. Retrieved September 2005 from <http://www.wider.unu.edu/wiid/wiid.htm>, 2005.

⁵⁵ Azerbaycan Cumhuriyeti, “Yoksulluğun Azaldılması ve İktisadi İnkişaf üzere Devlet Programı, İllik Hesabat” Bakü, 2004.

Tablo 3 : 2002-2008 Yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Gini Katsayısının Değeri ⁵⁷

	2002	2003		2004	2005	2006	2007	2008
Azerbaycan	0,162	0,226	Azerbaycan	0,199	0,181	0,189	0,161	0,189
Abşeron-Quba	0,193	0,206	Aran	0,179	0,162	0,19	0,158	0,17
Bakü		0,213	Abşeron	0,174	0,155	0,159	0,132	0,166
Gence-Kazak	0,155	0,218	Bakü	0,205	0,19	0,178	0,142	0,191
Lenkeran-Astara	0,17	0,181	Dağlık Şirvan	0,201	0,173	0,185	0,144	0,169
Muğan-Salyan	0,163	0,208	Gence-Kazak	0,19	0,177	0,194	0,15	0,187
Nahçıvan	0,176	0,207	Lenkeran	0,154	0,153	0,145	0,141	0,156
Qarabağ-Mil	0,169	0,194	Nahçıvan	0,219	0,141	0,138	0,122	0,117
Şeki-Zagatala	0,173	0,2	Guba-Haçmaz	0,202	0,196	0,106	0,197	0,193
Şirvan	0,161	0,233	Şeki-Zagatala	0,179	0,158	0,207	0,152	0,192
Kent Yerleşmeleri	0,186	0,214	Yukarı Karabağ	0,198	0,168	0,172	0,154	0,159
Kırsal Yerleşmeler	0,178	0,244	Kelbeçer-Laçın			0,153	0,152	0,194
			Kent Yerleşmeleri	0,199	0,187	0,191	0,161	0,198
			Kırsal Yerleşmeler	0,192	0,165	0,171	0,156	0,173

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri
esasinda yazar tarafından yapılan hesaplamalar.

⁵⁷ Tablo 3'de 2002 ve 2003 yıllarına ait veriler farklı sütunlarda, 2004 sonrası veriler ise farklı sütunlarda yer almaktadır. 11 Şubat 2004 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan ve Azerbaycan Bölgelerinin 2004-2008 yılları arasındaki sosyal ve ekonomik gelişmelerine yönelik olarak hazırlanan Devlet Programına göre Sosyal ve Ekonomik bölgeler yeniden şekillendirilmiştir. (Osman Nuri Aras, Elçin Süleymanov, Azerbaycan İktisadiyyatı, Bakı, 2010, s. 131).

Eşitsizliği bütün dağılım indeksinin değerine gelince, Bakü şehrinin gelirleri, üst kısımdaki gelirlerin, üst kısımdaki gelirleri göstermektedir. Başka bir deyişle, eşitsizliği, zenginlere oranla Bakü şehrinin gelirleri arasında Bakü şehrinin diğer sosyal-ekonomik bölgelerinden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tüketim göstergeleri ile ilgili olarak hesaplandığında elde edilen sonuçlar, eşitsizlik düzeyinin daha ciddi olduğunu göstergelerine göre hesaplanmaktadır.

Görüldüğü gibi, 2002-2008 yılları arasında Bakü şehrinin gelirleri ile ilgili eşitsizlik katsayısından aşağıdadır. Bakü şehrinin realiteyi yansıtmayı yansıtmadığını göstergelerinin, gelir göstergelerinin, gelir göstergelerinin gösterdiği düşüncesini ispat etmektedir.

Sonuç olarak, Bütün Bakü şehrinin fakirler arasında dağılımı eşitsizliğinden yüksek olmuştur.

Tablo 4 : Tüketim Harcamalarına Göre Sosyal-Ekonomik Bölgeler İçin Gini Katsayısı

Sosyal-Ekonomik Bölgeler	Yıllar		Sosyal-Ekonomik Bölgeler	Yıllar				
	2002	2003		2004	2005	2006	2007	2008
Azerbaycan	0,175	0,2	Azerbaycan	0,175	0,172	0,169	0,148	0,172
Abşeron-Quba	0,177	0,202	Aran	0,16	0,161	0,168	0,145	0,153
Bakü	0,205	0,207	Abşeron	0,17	0,141	0,142	0,126	0,146
Gence-Kazak	0,123	0,206	Bakü	0,189	0,179	0,163	0,138	0,174
Lenkeran-Astara	0,14	0,157	Dağlık Şirvan	0,207	0,16	0,158	0,135	0,162
Muğan-Salyan	0,037	0,196	Gence-Kazak	0,171	0,172	0,168	0,158	0,169
Nahçıvan	0,218	0,2	Lenkeran	0,143	0,132	0,137	0,124	0,142
Qarabağ-Mil	0,181	0,189	Nahçıvan	0,175	0,138	0,153	0,113	0,109
Şeki-Zagatala	0,148	0,161	Guba-Haçmaz	0,172	0,172	0,293		0,174
Şirvan	0,158	0,197	Şeki-Zagatala	0,15	0,15	0,155	0,145	0,168
Kent Yerleşmeleri	0,163	0,187	Yukarı Karabağ	0,155	0,165	0,238	0,148	0,145
Kırsal Yerleşmeler	0,184	0,208	Kelbeçer-Laçın			0,174	0,152	0,18
			Kent Yerleşmeleri	0,186	0,179	0,176	0,15	0,179
			Kırsal Yerleşmeler	0,16	0,155	0,158	0,145	0,159

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri
esasinda yazar tarafından yapılan hesaplamalar.

Yabancı araştırmacılar Komitesi verilerine dayanarak göstermediği düşüncesinde birçok nedene bağlı olduğunu

• Devlet tarafından uygulanan programları ve bu programlar arasında refah farkının azaltılması. Sosyal transferler, halkın faa gruplarına yöneltilmesi, bu durum yüksek tüketim s olmamıştır. Ülke dışında yaş köçkünlere döner kurulu etkenlerdendir.

- Aile Bütçelerinin A katılmamıştır.
- Aile Bütçelerinin A adil olmayan bir ora
- Aile Bütçelerinin tabakasının –zengin olunmamaları.
- Halkın zengin araştırmasında gel gelirlerini gizlemişle

Tablo 5’de yukarıda s alınmadan hesaplanan Gini I

⁵⁸ Lire Ersado Azerbaijan’s Househo WPS4009, World Bank, 2005.

Tablo 5 : Varsayımlar Gözönüne Alınarak ve Alınmadan Hesaplanan Gini Katsayısı

Gini Katsayısı	2002	2003	2004
Azerbaycan	0,184	0,182	0,163
Varsayım 1	0,318	0,329	0,318
Varsayım 2	0,412	0,280	0,324
Varsayım 3	0,184	0,204	0,184
Varsayım 4	0,366	0,248	0,268
Varsayım 5	0,361	0,353	0,319
Varsayım 6	0,558	0,445	0,479

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri
esasinda yazar tarafından yapılan hesaplamalar.

Görüldüğü gibi, varsayımlar dikkate alındığında eşitsizlik, ilgili varsayımın dikkate alınmadığı durumlarda daha yüksektir. Devlet İstatistik Komitesinin Aile Bütçelerinin Analizi araştırması neticeleri ile ilgili detaylı veriler araştırmacılara sunulmamıştır. Bu durum benzeri hesaplamaların gelecek yıllar için yapılmasına olanak tanımamaktadır.

Araştırma sürecinde, ekonomik faaliyet türleri ile ilgili hem sektör içi hem de sektörlerarası eşitsizlik araştırılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde istihdamdan elde edilen gelirler özellikle ücretler, halkın gelirlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu bakımdan Devlet İstatistik Komitesi tarafından ekonomik faaliyet türlerine göre istihdam edilen halkın ücret gelirleri hakkında verilen ve 2007-2008 yıllarını kapsayan veriler esasında eşitsizlik göstergeleri hesaplanmıştır. Bu hesaplamaların sonuçları Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6 : Ekonomik Faaliyet Türleri Arasında Ücret Dağılımı

Ekonomik Faaliyet Türleri	Gini Katsayısı	
	Gini	GE(100)
Tarımsal Alan, Avcılık ve Ormancılık	0.221	0.12
Balıkçılık ve Balık Üretimi	0.187	0.09
Madencilik	0.312	0.26
İmalat	0.451	0.48
Elektrik Enerjisi, Gaz ve Su Üretimi ve Dağıtım	0.284	0.19
İnşaat	0.453	0.51
Toptan ve Perakende Ticaret	0.295	0.21
Otel ve Restoran Hizmetleri	0.360	0.31
Ulaşım, İletişim ve Depolama	0.384	0.38
Maliye Çalışmaları	0.417	0.46
Gayrimenkul İşlemleri	0.488	0.57
Kamu Yönetimi, Sosyal Güvenlik, Sos-yal Sigorta Görevleri	0.438	0.45
Eğitim	0.294	0.20
Sağlık ve Sosyal hizmetler	0.223	0.13
Diğer Toplumsal ve Bireysel Hizmetler	0.328	0.26
TOPLAM	0.393	0.36

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi verileri
<http://www.azstat.gov.az>

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, ücret göstergelerine göre Gini Katsayısı, toplam gelirler katsayısına göre gözden kaçmayacak derecede yüksektir. 2007-2008 yılları için kişi başına düşen gelirlere göre Gini Katsayısı sırasıyla, 0.161 ve 0.189, ücretlilerin ücretleri ile ilgili olarak bu gösterge sırasıyla 0.393 ve 0.372 olmuştur. Böylece her iki gösterge arasındaki fark, incelenen yıllarda sırasıyla 0.232 (2.4 kat) ve 0.183 (1.97) olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen gelirlerin esasen ücret göstergesine bağlı olduğunu, bununla birlikte ekonomide istihdam edilen halkın ağırlığının -yani bağımlı çalışanların- yüksek olduğu varsayılarak elde edilen sonuçlarla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Halkın toplam gelirleri ile ilgili eşitsizlik, göstergenin aşağı düzeyi, temel olarak göz önüne alınmayan gelirler tarafından biçimlenmektedir.

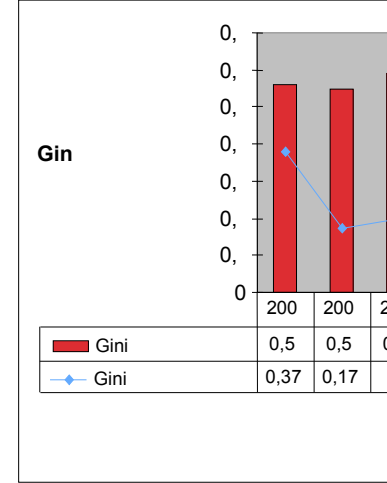
Resmi istatistik verilerinin analizi, ülkede halkın kişi başına düşen gelirlerinin, tüketim harcamalarından çok olduğunu göstermektedir. Bu durum, artık, uzun yıllar için karakteristik olan bir eğilimdir. İncelenen 2007-2008 yılları için bu göstergeler sırasıyla 88.1 manat, 108.9 manat, 92.2 manat ve 114.6 manat olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ise aynı yıllarda vatandaşlar tarafından beyan edilen gelirlerinden fazla harcadıklarını göstermektedir. Bu olgu ise, tek başına, elde edilen sonucu onaylamaktadır.

2007-2008 yıllarında ekonomik faaliyet türlerine ayrı ayrı bakıldığında ücret düzeyleri ile ilgili eşitsizliğin belirli derecede farklı olduğu da görülmektedir. 2007 yılında ücret düzeylerinde Gini katsayısının en yüksek değeri gayrimenkul ile ilgili işler, kiralama ve tüketicilere hizmet gösterilmesi (hizmetler sektörü) alanında (0.488), en düşük değeri ise balıkçılık ve balık yetiştirme sektöründe (0.187) gözlenmiştir. 2008 yılı için de durum değişmemiş, bu katsayının en yüksek değeri 2007 yılında olduğu gibi gayrimenkul ile ilgili işler, kiralama ve tüketicilere hizmet gösterilmesi (hizmetler sektörü) alanında (0.433), en düşük değeri ise balıkçılık ve balık yetiştirme sektöründe (0.126) gözlenmiştir.

Genel olarak, 2007-2008 yıllarında Gini katsayısının değerinin karşılaştırılması; gayrimenkul ile ilgili işler, kiralama ve tüketicilere hizmet gösterilmesi (hizmetler sektörü) ile birlikte imalat sanayi, inşaat ve otel ve restoran işletmelerinde hizmet gösterilmesi, kamu yönetimi ve savunma, sosyal güvenlik hizmetlerinde nispeten yüksek olduğunu

göstermektedir. Son sektör göstergesinin yüksek olması edilebilir. Kamu yönetimi, ortaya çıkan yüksek değer ve bunlarla birlikte bir çok yüksek derecede farklılıklar

Grafik 1 : Ekonomik Fa

Kaynak: Azerbaycan C
verileri esasında yaza

Görüldüğü gibi, 2003
yüksek düzeye çıkmıştır. Bu
en yüksek sınırda -0.59 olma

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Toplumsal sınıflar ve bireyler arasındaki gelir uçurumu ve eşitsizliğine her çağda rastlanmasına karşın, gelir adaleti, gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorunları sanayileşme ve kapitalist piyasa ile birlikte özel bir önem kazanmıştır.⁵⁹ Küreselleşme süreci, sadece ülkeler arası değil, ülkeler-içi gelir dağılımının belirlenmesinde de önemli bir etkiye sahip gözüküyor. Aynı ülke vatandaşları arasında dünyanın birçok bölgesinde güçlü bir uzaksama ortaya çıkabilmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda artmaktadır.⁶⁰ Gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi, göz ardı edilemez ve ertelenemez bir sorun halini almıştır. Gelir dağılımında adaletsizliğin artması, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyokültürel ve hatta siyasi sorunlar da yaratmaktadır. Gelir dağılımı sorunu, işsizlik sorunu ile birlikte sosyal barışı tehdit eder noktaya gelmiştir. İzlenen, mali istikrarı birincil hedef olarak tercih eden politikalarla da, ekonomik büyüme ve adil gelir dağılımı sağlama hedeflerinin gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Ülkenin üretim ve istihdamı artırmak için yatırıma pay ayıran bir kamu bütçesi yaratmaya ve yatırımı teşvik eden bir ekonomik ortam oluşturmaya; gelir dağılımında adaleti sağlamak için de, dolaysız vergilere ve servet vergilerine dayanan bir vergi politikasına, eğitim ve sağlıkta fırsat eşitliği sağlayıcı kamu politikalarına ve düşük gelirli kesimlere ülke imkanları dahilinde gelir sağlayıcı sosyal transfer politikalarına ihtiyacı vardır.⁶¹

Azerbaycan'da, 1995 yılından sonra ekonomide toparlanma süreci başlamıştır. Vergi politikaları geliştirilerek kamusal gelirler arttırılmaya başlanmıştır. Ancak harcama politikaları ile gelirin toplumun bütün kesimlerine yayılması politikasında istenen başarı elde edilememiştir. Bu dönemde kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımında artış sağlanmış, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı beklenen ölçüde gelişmemiştir. Aynı

şekilde, ekonomik bölgeler Ekonomik faaliyetler Başk... başlamış, doğal kaynaklar... sektörler gelişme için yeter... ürünler ise ithalat yoluyla sa...

2000'li yıllardan itibaren sürecine girmeye başlamıştır. bir çalışmaya göre 2001 yılı... olduğu ortaya çıkmıştır. kıyaslandığında olumlu ola... çalışmada, ülkelerdeki geliri... bir dağılım gösterdiği de in... nüfusunun % 7,1'i birinci o... fakir, % 15,3'ü üçüncü derec... iyi derecede yaşamaktadır. rakamlarına göre Azerbay... bildirilmektedir.⁶³

Azerbaycan'da sosyal... ölçüde gelir dağılımının adı... bir noktanın altına düşmer... devlet tarafından gelir dağılı... gereği olarak görülmelidir... belirlenmesinde bir çok fakt... anlamda ekonomik, politik, s... mümkündür. Bu faktörler... gelişmişlik düzeyi, ekonomi... büyüme stratejisi gibi ekon...

- Bölgesel gelişim d... miktarları arttırılma... Bakü ve çevresine i... isteyenlerin baskısı...

⁵⁹ Çelik, A..e., s. 53-91.

⁶⁰ Derviş, A.e.

⁶¹ Köksal Büyükdere, "Türkiye'de Gelir Dağılımı," <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/Yayinlar/Dergiler/51/2.html>.

⁶² Asif Kurban, "Azerbaycan'da Gelişim"

⁶³ UN, Human Development Index 20...

Başkent ve çevresinde gidenlerin bir kısmının geri dönmesi sağlanabilir.⁶⁴

- Yoksullukla mücadele çalışmalarının etkinliği arttırılmalı, yeni politikalar geliştirilerek uygulanmalıdır. Özellikle en alt gelir grubunda yer alan kişilere yönelik politikalar izlenmelidir. Çalışanlar için belirlenen asgari ücret miktarı arttırılmalıdır. Sağlık ve eğitim sektörü çalışanlarının ücret düzeyleri yükseltilmelidir. Bu politika, söz konusu sektörlerde çıkar ilişkilerinin azaltılmasını da sağlayabilir.
- Zorunlu eğitim 11 yıldır, bu eğitimin şartları iyileştirilmeli, eğitim seviyesi nitelik ve nicelik olarak yükseltilmelidir. Modern ilköğretim ve yükseköğretim okulları açılmalı, eğitimde teknolojiye önem verilmeli, teknoloji ve AR-GE için bütçeden yeterli derecede pay ayrılmalıdır. Sağlık sistemi yönetimi modernleştirilmeli, sağlık tesislerinin inşası ile birlikte, insan kaynaklarına da gerekli yatırım yapılmalıdır. Sağlık açısından sosyal güvenlik sisteminin kapsamı dışında birey kalmamalıdır. Sosyal güvenlik sistemi her kesimi kucaklamalıdır. Bu uygulamalarla fonksiyonel gelir dağılımına olumlu etki etme imkanı doğacaktır.
- Sadece sanayi sektörü değil diğer sektörler de geliştirilmeli ve ülke ekonomisi petrol sanayisine bağlı kalmamalı, petrol dışı sektörlerde yatırım yapacak kişilere teşvik ve krediler sağlanmalıdır. Tarım ve turizm sektörlerine önem verilmelidir. Petrol dışı sektörlerin teşvikinde rekabet ön plana çıkartılmalı, ihracat ihmal edilmemeli, dünya piyasalarında rekabet edebilecek üretime öncelik verilmelidir. Bu uygulamalar ile sektörel gelir dağılımına olumlu katkı yapılması sağlanabilir.⁶⁵

Geçiş öncesi dönemde özellikle 1980'li yılların başından itibaren Sovyet ekonomisinin içine düştüğü ekonomik depresyon ve çöküş olarak özetlenen "başlangıç koşulları" Geçiş süreci üzerinde oldukça etkin bir faktör olarak gösterilmiştir. Geçiş döneminde, çıktı

⁶⁴ Kurban, A.e., s. 236-237.

⁶⁵ Kurban, A.e., s. 236-237.

düzeylerinde, reel ücretler bir takım sonuçları da beraberinde getirecektir. Bölgede yoksulluğu etkileyecektir.

Gelecek döneme yönelik gelişmeler çeşitli faktörlerin eşitsizliğinde artışa yol açabilir. Düşük olduğu devlet sektörüne geçişidir. Ne var ki, başlangıçta gelir eşitsizliği farklılıkları azalacağından eş

Küreselleşme piyasa mekanizmaları ve faktör piyasalarındaki müdahalelerinin ortadan kaldırılması finans piyasalarındaki kısıtların biçimde hareket serbestisi neden olacak, bu da bütünümlü. Ancak ulusal düzeyde ne kararların bölgesel düzeyde almak durumundadırlar; çünkü zamanla kronikleşerek, ulusal sorunlara neden olabilecek sorun eşitlik ve etkinlik piyasası ekonomilerinden daha adil bir gelir dağılımı uygulamanın devamını isteyen yaratabilecek pazar ekonomisi olmayan ancak daha adil gelir seçim yapma gücü içeren önümüzdeki yıllarda Geçiş sorun, Pazar ekonomisi u

⁶⁶ Turan, A.e., s. 121-135.

⁶⁷ Turan, A.e., s. 121-135.

etkilerini en az etkinsizlikle giderebilecek mekanizmalar geliştirmek olacaktır.⁶⁸

KAYNAKLAR

- Aktan, Coşkun Can, Vural, İstiklal Yaşar, "Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Coşkun Can Aktan (ed.) Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara. Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002 (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>, Erişim Tarihi: 10.11.2011).
- Atkinson A., Micklewright J. Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of Income, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Azerbaijan Extended Poverty Profile, 2002-2004, Human Development Sector Unit Europe and Central Asia Region, World Bank, 2005.
- Azerbaycan Cumhuriyeti, "Yoksulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişaf üzrə Dövlət Proqramı, İllik Hesabat" Bakü.
- Büyükdere, Köksal, "Türkiye'de Gelir Dağılımı," <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/Yayinlar/Dergiler/51/2.html>.
- Çelik, Aziz, "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım," Çalışma ve Toplum, 2004/3, s. 53-91.
- Danışoğlu, Ayşe Çelikel, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri," İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 3, 2004, Sayı 5, s. 215-235.
- Demirbugan, M. Alper, "Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Temel Eğilimler," Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 20, Nisan 2006, Sayı: 1,

s. 39-50 <http://e-dergi.az> 3668/3497(Erişim Tarihi:

Derviş, Kemal, "Küreselleşme ve Gelir Dağılımı," <http://www.mfa.gov.tr/Dergisi/sayi27/kureselleseme/dergi/14.02.2011>.

Dollar, David, Aart Kraay, "Trust and Economic Growth," Research Working Paper, 2002.

Falkingham, J. Inequality and Economic Growth, Clinton and S. Sarosh (ed.) Commonwealth of Independent States, The International Monetary Fund, 2002.

Growing Unequal?: Income Distribution in the OECD Multilingual Summary, 2002.

Güngör, Bayram, "Post-Komünizm Döneminde Türkiye Cumhuriyetlerinde Ekonomik Eşitsizlik ve Yoksulluk," http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=150&Itemid=150, 7% 3Apost-komuenisizm-doneminde-turkiye-cumhuriyetlerinde-ekonomik-esitsizlik-ve-yoksulluk-sonuclar&Itemid=150&Itemid=150

Habibov, Nazim, Fan, Lida, "Socio-economic inequality in Azerbaijan," *Journal of Sociology and Social Work*, 2004, 1(1), s. 1-10.

Kalça, Adem, "Geçiş Ekonomisinde Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk," <http://www.kalca.org.tr/kisisel/ademkalca/PDF%20economy%20and%20correction.pdf>, 7% 3Apost-komuenisizm-doneminde-turkiye-cumhuriyetlerinde-ekonomik-esitsizlik-ve-yoksulluk-sonuclar&Itemid=150&Itemid=150

Kalça, Adem, Güngör, Bayram, "Nedenleri, Boyutları ve Çözümleri," *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar*, 2004, 1(1), s. 1-10.

Karaman, Banu, Özçalık, Meli, "Çocuk İşgücü," *Çocuk İşgücü*, Sayı 1, s. 25-40.

Kurban, Asif, "Azerbaycan'da Gelir Dağılımı," *Azerbaycan'da Gelir Dağılımı*, s. 39-50.

⁶⁸ Lütfü Öztürk, "Geçiş Ekonomilerinde Bölgesel Dengesizlikler : Bir Neden Olarak Piyasa Ekonomisi," *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, 2006.

- Lire, Ersado, Azerbaijan's Household Survey Data: Explaining Why Inequality is So Low WPS4009, World Bank 2005.
- Milanovic, Branko, "Why we all do care about inequality (but are loath to admit it) <http://siteresources.worldbank.org/INTDECINEQ/Resources/WhyCarepdf.pdf> (Erişim Tarihi, 20. 01.2011).
- Milanovic, Branco, "True world income distribution 1988 and 1993:First Calculations based on Household surveys alone," Economic Journal, Vol.112 (476),51-92, 2002.
- Milanovic, Branco,"The Two Faces of Globalization:Against Globalization As We Know it," 0303007, Economics Archive at WUSTLE, 2003
- Milanovic, Branko, "Explaining the Increase in Inequality during Transition." Economics of Transition, 1999. 7(2):299-341.
- Milanovic, Branko, Ersado, Lire. "Reform and Inequality during the Transition: An Analysis using Panel Household Survey Data, 1990-2005," World Bank Working Paper No. 4780, November-2008, Washington, D.C.
- Öztürk, Lütfü, "Geçiş Ekonomilerinde Bölgelerarası Dengesizlikler: Bir Neden Olarak Piyasa Ekonomisi," Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 16, 2006, <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd16/sbd-16-02.pdf>.
- Rınok, truda, i sotsialnaya politika v Sentralnoy i Vostochnoy Evrope. İKS, "DİS", Moskva, 1997.
- Sarı, Ramazan, "Bolu İl gelişme Planı, Gelir Dağılımı ve İstihdam," Bolu, 2003.
- Turan, Güngör, "Piyasa Ekonomisine Geçiş Ülkelerinde Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği," Kamu-İş, Cilt 9, Sayı 2-2007, s. 121-135.
- Turan, Güngör, "Sovyet Sonrası Orta Asya: Sosyalist Devletten Sosyal Devlete Geçiş," Tasam Yayınları, İstanbul-2006.
- Turan, Güngör, "Piyasa Ekonomisine Geçiş Ülkelerinde Reformlar ve Devletin Yeniden Yapılanması," Kamu-İş, Cilt 8, Sayı 4/2006.
- UN, "Human Development Index 2007-2008", EIU Estimates.
- UNDP, "Human Development Report," <<http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf>>, 26.12.2006.
- UNU-WIDER. "World Income Inequality Database," Version 2.0a. United Nation University -Worlds Institute for Development Economics

Research. Retrieved Sept
wiid/wiid.htm.

- Yaşın, Dilek, "Türkiye'de Bütçe İlişkinin analizi (1987-2000) Mi? İşsizliği Azalttı Mı? [dilek_yasin.pdf](http://www.dilek_yasin.pdf)(Erişim Tarihi, 20. 01.2011).
- Yüce, Mehmet, "Kırgızistan'ın Endüstri İlişkileri ve İnşaat Sıra 1, No: 40.